

О.С. Кузембаєв
асистент кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»

Рішення Конституційного Суду України як джерела кримінального права України

Більшість вітчизняних авторів наголошують що єдиним джерелом кримінального права є чинний Кримінальний кодекс України 2001 р., проте необхідно вказати, що багато положень тлумачення положень чинного Кримінального кодексу України все частіше містяться в інших нормативно-правових актах, та актах судових і правоохоронних органів, в тому числі і в рішеннях Конституційного Суду України.

Так суди, здійснюючи судочинство конкретизують і деталізують загальні норми, розкривають зміст оціночних правових понять і створюють правоположення – прообраз повноцінної норми. Це тим більше важливо, що в умовах демократичної державності неможливо відмовляти у правосудді (наприклад, через відсутність або неповноту закону). Значення судової практики визначається тим, що вона виступає як орієнтир, як приклад для вирішення конкретних, аналогічних справ. В цьому випадку вона впливає на створення не тільки судової політики, але і принципів права, вдосконалювання законодавства, тобто має певне правотворче значення. Необхідність такої ролі, у тому числі і рішень Конституційного Суду України, викликана динамізмом суспільних відносин, недостатністю типового законодавчого регулювання, наявністю прогалин, колізій, дефектів у праві.

Про необхідність впровадження реформування правової системи України, щодо розширення кола джерел кримінального права висловлювались такі вітчизняні науковці: М.І. Козюбра, В.О. Котюк, Д.В. Кухнюк, Д.В. Кирилюк, Л.А. Луць, Б.В. Малишев, В.О., М.І. Мельник, Навроцький, В.Т. Нор, А.О. Селіванов, М.І. Сірий, С.В. Шевчук, Г.Г. Шмельова, В.І. Шишкін та інші.

У вітчизняній науці намітилася тенденція щодо визнання за рішеннями Конституційного Суду України прецедентного значення, що забезпечується, у першу чергу, самою Конституцією України і Законом України «Про Конституційний Суд України», а саме: закони, інші правові акти або їхні окремі положення, які визнані неконституційними, припиняють діяти від дня прийняття Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність (стаття 152 Конституції України). Прийняте Конституційним Судом України рішення є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене (стаття 150 Конституції України), рішення Суду діють безпосередньо і не вимагають підтвердження іншими органами (Абз. 3 п. 4 Рішення Конституційного Суду України у справі про порядок виконання рішень Конституційного Суду України № 15-рп/2000 від 14.12.2000 р. // Офіційний вісник України, 2000, від 05.01.2001р.).

Прикладом служить практика Конституційного Суду України з висловлення правових позицій з кримінального права.

Особливо необхідно виділити правову позицію Конституційного Суду в Рішенні від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99 (справа про смертну кару по конституційному поданню 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України (у редакції 1960 року) у частині, що передбачає смертну кару як вид покарання). Конституційний Суд України вказав, що право на життя належить людині від народження і захищається державою, а тому смертну кару як вид покарання, передбачену у відповідних положеннях Кримінального кодексу України, не можливо вважати винятком щодо невід'ємного права на життя кожної людини.

Як правову позицію необхідно розглядати і тлумачення, що дав Суд терміну «притягнення до кримінальної відповідальності». Поняття «притягнення до кримінальної відповідальності» визначена як стадія кримінального переслідування, що починається з моменту пред'явлення особі обвинувачення у вчиненні злочину (Рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 1999 року № 9-рп/99 у справі про депутатську недоторканність).

Рішення Конституційного Суду України № 1-3/2000 від 19 квітня 2000 року у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 58 Конституції України, статей 6, 81 Кримінального кодексу України (справа про зворотну дію кримінального закону в часі) щодо зворотної дії закону про кримінальну відповідальність.

Рішення Конституційного Суду України № 1-33/2004 від 2 листопада 2004 року у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) про визнання таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), положення частини першої статті 69 Кримінального кодексу України в частині, яка унеможливорює призначення особам, які вчинили злочини невеликої тяжкості, більш м'якого покарання, ніж передбачено законом.

Також на законодавчому рівні були затверджені рішення Конституційного Суду України про можливість надати правову допомогу при дозволі справ у судах України, разом з адвокатами, іншим особам, які є фахівцями в галузі права за Рішенням Конституційного Суду України № 1-17/2000 від 16 листопада 2000 року у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника).

Отже, в Україні існує потреба у визнанні за рішеннями Конституційного Суду України статусу джерела кримінального права і легалізацію прецедент них рішень Конституційного Суду України можна і потрібно супроводжувати введенням умов, за яких він може визнаватися обов'язковим.

Такими умовами є:

- по-перше, публікація рішень, які заслуговують на те, щоб виступати як приклад при вирішенні аналогічних справ;

- по-друге, це запровадження норми про те, що опубліковані рішення Конституційного Суду України, є обов'язковими при вирішенні інших аналогічних справ;
- по-третє, при наданні прецедентного характеру судовим рішенням не повинно ставитись за мету заперечення авторитету закону, оскільки його правова цінність як засобу правового регулювання є незаперечною.

Щодо вирішення питання про те, чи будь-яке рішення Конституційного Суду України буде мати силу обов'язкового посилання, тобто норми, обов'язкової для всіх інших судів і для всіх суб'єктів правовідносин, або суд, що уповноважений формулювати прецеденти, повинен спеціальною постановою вказувати, що дане рішення має силу обов'язковості (або прецедентності), вважаємо за необхідне, що для початку Конституційний Суд України повинен вказувати, що дане рішення має обов'язковий характер і рішенням прямої дії.

Таким чином, багато рішень Конституційного Суду носять нормативний характер і тому мають прецедентний характер.

У зв'язку з цим, пропонуємо робити посилання на рішення Конституційного Суду України при вирішенні конкретних справ, у тому числі кримінальних, які є обов'язковими до застосування і не потребують додаткових уточнень і роз'яснень, а отже носять характер джерела кримінального права.